

57/50
Василь Стефаник.

Н О В И Н А

та інші оповідання.

Видавництво „Дністер“

Ціна 12 к.

НОВОРОСІЙСК.
Друкарня „Чорноморської Газети“
1917 року.

НОВИНА.

У селі сталася новина, що Гриць Летючий утопив у річці свою дівчинку. Він хотів утопити й старшу, але випросилася. Відколи Грициха вмерла, то він бідував. Не міг собі дати ради з дітьми без жінки. Ніхто за нього не хотів піти заміж, бо коли б лишень діти, але то ще й біда і нестатки. Мучився Гриць цілі два роки сам з дрібними дітьми. Ніхто за нього не знав, як він жиє, що діє, хіба найблищі сусіди. Уповідали вони, що Гриць цілу зиму майже не палив у хаті, а зимував разом з дівчатами на печі.

А тепер все село про нього заговорило. То прийшов він у-вечері до дому та й застав дівчата на печі.

— Тату, ми хочемо їсти,—сказала старша, Гандзуня.

„То їжте мене, а що ж я дам вам їсти. Ось є хліб, та й починайтеся“. Та й дав їм шматок хліба, а вони, як щенята коло голої кістки, так коло того хліба заходилися.

„Начинила вас та й лишила на мою голову, бодай її земля викинула. А чума десь ходить, бодай голову зломила, а до вас не поверне. Сеї хати і чума злякалася-б“.

Дівчата не слухали татової бесіди, бо таке було щоднини і що-години, і вони привикли. Іли хліб на печі і дивитися на них було страшно і жаль. Бог зна, як ті дрібонькі кісточки держалися вкупі? Лишень четверо чорних очей, що були живі і що мали вагу. Здавалося, що ті очи жили-б так, як олово, а решта тіла, як би не очі то полетіла-б з вітром як пір'я. Та й тепер як вони іли сухий хліб, то здавалося, що кістки в лиці потрїскають.

Гриць глянув на них з лави і погадав: „мерці“ і налякався так, що аж його піт обсипав. Чогось йому так стало, як коли би йому хто тяжкий камінь поклав на груди. Дівчата глемендали хліб, а він припав до землі і молився, але

щось його тягнуло все глядіти на них і гадати „мерці“!

Через скілька день Гриць боявся сидіти в хаті, все ходив по сусідах, а вони казали, що він дуже журився. Почорнів, а очі запали в середину так, що майже не дивилися на світ, лиш на той камінь, що давив груди.

Одного вечора прийшов Гриць до хати, зварив дітям бараболі, посолив та й кинув на піч, аби ілі. Як попоїли, то він сказав: „Злізайте з печі, та підемо десь у гості“.

Дівчата злізли з печі, Гриць натягнув на них драночки, взяв менчу Доцьку на руки, а Гандзуню за руку та й вийшов з ними. Йшов довго лугами, тай став на горі. У місячнім світлі розстелилася на долині річка, як велика смуга живого срібла. Гриць здригнувся, бо блескуча річка заморозила його, а той камінь на грудях став ще тяжчий. Задихався і ледви міг нести маленьку Доцьку.

Спускалися в долину до річки. Гриць скреготав зубами, аж гомін лугом расходився, і чув на грудях довгий огневий пас, що його пік у серце і в голову. Над самою річкою не міг поволі йти, але побіг і лишив Гандзуню. Вона бігла за ним. Гриць борзенько взяв Доцьку і з усеї сили кинув у воду.

Йому стало легше і він заговорив скоро.

„Скажу панам суддям, що не було ніякої ради; а ні їсти чого, а ні в хаті загопити, а ні випрати, а ні голову змити, а ні чого! Я кари приймаю, бо я завинив, та й на шибеницю!“

Коло нього стояла Гандзуня і говорила так само скоро.

— Таточку, не топіть мене, не топіть, не топіть!

„Та як просишся, то не буду, але тобі було б ліпше, а мені однако терпіти, чи за одну чи за дві. Будеш бідити змалку, а потім підеш у мамки жидам та знов бідуватимеш. Як собі хочеш“.

— Не топіть мене, не топіть!...

„Ні, ні, не буду, але Доці вже ліпше буде як тобі. То вертайся до села, а я йду заявлятися. Дивись отсією стеже-

чкою йди, геть, геть аж у гору, а там прийдеш до першої хати та й увійди, та й кажи, що так і так, тато хотіли мене втопити, але я випросилася та й прийшла, аби-сте мене переночували. А завтра, кажи, може б ви мене де найняли до дитини бавити. Гай, іди, бо то ніч“.

І Гандзуня пішла.

„Гандзю, Гандзю, а на тобі бучок, бо як тебе пес надубає, то раздере, а з бучком буде безпечнійше“.

Гандзя взяла бучок і пішла лугами.

Гриць закочував штани, аби перейти річку, бо туди була дорога до міста. Вступив вже у воду по кістки та й задеревів.

„Мнєотца і сина й святого духа амінь. Очинаш і жи єс на небесі і на землі“.....

Вернувся і пішов до міста.

КАТРУСЯ.

Як Катруся приходила до памяти, то мама сідала коло неї і жалібно говорила.

„Катрусє, доки ти, небого, слабуватимеш? Гроші минулися, других заробити не заробиш, хоч би ти і підвелася. А я повідносувала гроші по ворожках. Тай з того нема ніякої користи. Правда, ворожка угадала за все, як дома діється, яка тобі біль, але коріня нічого не допомагає. Віддай тобі таки нема виходу...“

Катруся лежала нерухомо. Водила сухенькою рукою по тварі. Сині нігті були як її сині очі і здавалося, що по лиці вандрує багато синіх очей, дивних, блискучих. Всіма тими очима Катруся гляділа на маму і потакувала на її жалібну мову.

„Ой, нема, бідний світе, нема. А батько геть зжурився. Заходить у голову, чим тебе поховати, як умреш? Коли на тебе подивиться, тай чорніє з жури. Ми, Катрусю, геть з усього вийшли. Муки на дні лиш трошки, зерна й одного нема коло хати, та й зломаного гроша нема. Як би ти вмерла, тай стали-б ми як серед води. Коби тебе Бог хоч до осени додержав. „Ей, дівко, дівко, ти ж себе тай нас зневолила!“

Мама взяла Катрусю чесати.

„Ти так страшно гориш, та так кашляєш, що най Бог сохраниць! Ані дранку натягнути на тебе, ані рзчесати, ані вмити. Боже, Боже, як ми гіренько мучимося. Просю Бога, аби-м половину тої муки на себе перебрала, тай не можу допроситися“.

Сльози мамині капали на Катрусєне волосся і пропадали як вода у піску.

„Що то з тебе зробилося? Така-сь була годна, така

рабітниця, що на все село! Аж нам душа радувалася, гадали ми, що нам лекше стане ізза тебе, а то, глянь, яке лекше! Коби хоч що істки доброго, а то ми вянемо на бараболі, а ти та гинеш. А трудно ходити вже по хатах за молоком, вже-м ся кілько находила, що тепер нема як лица вказувати“.

Мама заплітала косу.

„Не знати, нащо я квіток тобі накупувала? Увалила-м два леви*) як у болото. Вже віддай я тебе у ті квітки на смерть уберу“.....

Заплакали.

„Ану-но дайте я подивлюся на них“.

Мама дала Катрусі квітки сині, білі, зелені, червоні.

Катруся переглядала їх, лице її слабо усміхалося, сині, білі, зелені, червоні блески блукали по обличчю.

„Дай сюди, борзенько, аді, батько йде та скаже, що тобі ще у голові дівоцтво“.

* *

Катрусю покладали на віз, аби везти до лікаря. Мама плачучи підкладала її подушку під голову.

„Бодай я вже не дочекав вас дохторувати! Коби-сьте поздыхали, то би-м раз поховав, тай збувся“.

Держав віжки від однокінки і аж чуприну собі смикав зі злости.

„А ти, роспаднице, памятай, що як я гроші задурно по дохторах разсію, тай тобі амінь зроблю! Я тебе без дохтора поховаю, я тобі буду дохтор. А відки-ж я наберу на вас, на дохторі, на аптики та на дідька рогатаго?! Та мій мозиль не годин сьому витримати, ой, не годин. Найняв-ем фуру, тай ліпше вже відвезти на могилу та вивернути тай збутися. Боже, Боже, що се на мене найшло сеї днини! Ну, ганциго, кіпай тими безклубими боками!“.

Потяг конину батогом тай виїхав за ворота.

На улиці Катруся цікаво разглядалася. Від осені багато новин настало. Вуйко Семен загородив пліт, старий Микола пошив на ново стодолу. Катруся забула і за сварку татову,

*) Лев, або гульден—80 к.

так раздивлялася на всі боки.

По полю люде орали, сіяли. Жайворонки над ними співали. Чорна рілля разсипалася під сонцем.

Катруся почервоніла і все собі гадала:

„Маю в Бога надію, що підведуся, що ще весни не страчу. Зараз таки найду собі роботу... Боже, Боже, найди мені лік!“.

Певна була, що весни не стратить. Тато сидів на переді і довго мовчав. Врешті почав говорити.

„Аді, дяинка як золото, а ти ходи по дохторах!“

Звернувся до Катрусі.

„Скажи ти мені, дівко, що я маю з тобою робити? Лежиш та лежиш, тай ні життя ні смерти. Я грошей набіраю та набіраю, тай все задурно. Аби-м знав, де тобі лік то-би-м шукав, а так-що я знаю? Коли б ти вже або сюди або туди! І тобі ліпше, і нам ліпше...“

Катруся плакала.

„То, небого, нема що плакати, лиш таки, що правда! Ти собі вмреш і гадки не маєш, ніби то не однако в землі гнити? Яке нині легке життя, то ліпше вмрети та не бідувати цілий вік по чужім полі! Вже-м грошей набрав, та ще наберу на похорон, тай на старість жиди з хаги виженуть. Ех, як би знав, що не буде тобі ліку, та би зараз завертався до-дому. Добро що то лишилося-б на похорон“.

Катруся заходилася від плачу і кашляла на все поле.

Тато витягнув з пазухи яблуко тай якось несміливо подав доньці. Ніколи він ще не давав її ніяких лакітків.

„Не плач, небого, я тобі не ворог. Я лиш кажу аби задурно гроші не віднести, аби себе не скалічити тай аби тобі не помогло. Таже ти сама, дитинко, видиш, що нема відки. Я б для тебе мизинного пальця врубав тай не жалувач би. Я за тебе маю у людей честь як за хлопця, бо ти рабінниця на все село. Синку, я на тебе дув як на пінку тай вижу, що вмреш. То видко очима, що тобі нема виходу. Ой, небого, небого, то-то маємо бідувати без тебе... Ой, будем та будем...“

Старий замовк.

„О, умру, умру, вже вижу, що мені нема виходу“—шепотіла Катруся.

Въїзжали в місто.

* * *

Вертали до-дому. Сусід Микола також з ними.

„Він мені таке нап'яв, що де, де де е е! Мужикові до докторів не здало ходити. Коби, каже, багато молока пила та мяса якогось легкого аби поїдала, аби трунок собі вилагодила, аби хліба білого—де що на світі є, тозагадав. Може воно у панстві помогло-б, але у наших стані то не поможе. Доста того, що як він зачав почитувати, то я таки не дослухував до кінця. Ніби було б що з того, що я б вислухав? Най умирає так, як є. Най вип'є оті медицини, що м узав у аптиці, то най або вихорується, або як сама хоче...“

— А ви-ж гадаєте—почав сусід—що дохторі дають мужикові такий лік як панові або жидові? Бодай так здорові! Мужикові що вткне—вткне, тай спас'їся! Ніби йому хочеться мужикові доброго ліку пошукати? З паном що день то добри день, а з мужиком що?

„Коби то, уважаєте, кому порадити, а то наше яке? Поцілував у руку тай чекай, аж скажуть гроші дати...“

„Найліпше було визнати у старої Іванихи. Вона, бачу, пішла до дохтора, тай він зачав її шукати, то вона йому направці—ой, каже, пане дохтор, дайте мені послідній лік. Я, каже, бідна баба, не маю ізза кого дохторуватися, та дайте мені послідній лік. Дохтор, бачу, видигився на бабу тай каже: а ти відки знаєш. Ой, каже баба, відки знаю, то знаю, але дайте мені таку риципку на послідній лік. Як зачала, як зачала, тай дав і до сьогодні ходить...“

„Коли-ж бо не стало розуму запитатися. Ви, гадаєте, що то з паном так говорити, як вам здається. Кажі раз, два, тай забірайся, шуруй!“

„Пішла баба з тою риципкою до аптики. Дала аптикареві, а сама, не бійся—мудра, дивиться, як він буде той лік вилагожувати. То вповідала, що як собі капнув того ліку

на долоню, тай наскрізь руку перейшов. Але то лиш десь сотому удасться такого ліку дістати. А мужикам лиш такий лік здатний, що або сюди або туди.

„Ей, бідний світе, що я не распитав баби, як воно треба того ліку просити. А так і гроші загубив, і нічого не поможе.. То то м кепсько зробив“.

Та відай нема вашій дівці виходу. Гляньте, як вона горить? Нема з неї нічого, як з отого листка, що відчміхнувся від дерева..

„Ой, нема, нема і гроші пішли. Коби м був хоч Іванихи запитав“..

— Та то, видите, від чого лік. Аптикарь має свою аптику та вмірає...

ЛИСТ.

У хаті було так ясно, що баба Грициха виділа кожний палець Іванків, де він до стіни притулився.

Сонце спускалося насамперед на ліс, що стояв на горі перед хатою, на його галуззю лишало всі свої дорогі каміні блискучі, а ліс бив проміннями у вікна хати.

І таких їх було багато в хаті, що баба виділа кожді-сінський палець Іванків на стіні.

— Гей, Іване, аби я тебе не виділа більше на лаві! Глянь, що ти із стін поробив. По землі собі бігай.

Іванко бігав від порога до стола та возив на нитці ко-ліщатко від ниток тай казав бабі:

— Не бійтеся, я вже бігме не буду.

Коло баби на печі сиділа маленька Марійка з заплете-ною кісочкою, як мишачий хвостик:

— Боже, Боже, як народові тісно стало жити, а як свята надійдуть тай нарід таки весилиться—гадкувала собі баба.

Лице зморщене, сині губи, сухі руки, сивий волос—ота-ка баба.

— Ба, дядько Василь ідуть до нас з Миколою Семени-новим, із тим, що в школах він вчиться.

— Тікай із землі, біжи до баби на піч!

До хати увійшов Василь із школярем.

— А в вас, мамо, на печі Різдво! Віншую вас щастям, здоровлям, аби ви ще прожили межі нами,—віншував син мамі тай цілував в руку.

— Ой, синку, мені Різдво не в голові! Я, дитинко, всі дні оплакую і свято і будень,—казала баба тай сльози в очах показалися.

— А я прийшов письмо від Федора прочитати, бо вчора на пошті прийшло. Семенів ст прочитає.

— Та що приписує, дужий він, чи слабує?—Василь ви-тягнув лист з череса, подав школяреві, а сей взяв читати.

„Коханий мій брате, Василю, і ви мамо. Кланяюсь до вас на Різдво і віншую вас на ці свята. Заколядував би вам колядку з кременалу, але боюся, що вітер мою коляду у лісі стратить та під ваші вікна не привіє“.

Стара мама опсипалася слізми, а Василь мовчав.

„Тут арештанти як заколядують, то аж сирий мур разсипається, аж ржа із ґратів опадає. Як поведуть голо-сом, то аж дозорці наслухають. А така коляда в неволі сумна та страшна! А собі то я в ночі геть чисто нагадав за коляду. Як ще я хлопцем ходив колядувати, як ви, мамо, мене у тата здоволяли, аби пустили у коляду, а потім як ми парубками вже ходили із скрипкою колядувати. Бувало станемо, як ліс під вікном. Колядуємо, а скрипка плаче межі нами як дитина. Ми ще дужче, а скрипка рівно плаче і ніколи ми її не могли переколядувати. От і тепер чую, як та скрипка плакала, таки осьде плаче...“

— Ой сину, сину, то-то сь діти осиротив,—шептала баба

„Але годинами, мамо, то такъ мені у цих мурах страшно, що не годен я сам на ліжку лежати тай іду до другого, бо умер би. Як собі нагадаю за Настю, що вона через мене пішла в землю, тай мені діти на нівець осиротила тай кров живцем із серця капає. А крізь ґрати видко звізди. А я на них дивлюся, як вони котре більші та менчі за собою провадять. І почитую собі на велику, що це Настя, а на малі,—що це Марійка зараз за нею, а це Іванко, а це Василько...“

Ой, синку, не бери ти собі такий великий туск до голови!—крикнула баба, як би отсе Федір говорив до неї, а не писав.

„Тай все мені привижується похорон Настин. Йдете ви, йдуть діти за деревищем*), йдуть люде. А хоругвами вітер носить тай питає: а чоловік цієї жінки де подівся? А подерта хорогва йому все каже: в Станиславі, в креминалі!“

— Ой, замурували тебе, сину, у неволі,—так зітхала баба.

„Я гадав, аби неправду корчувати, а то вони мене з корінем вирвали, жінку вбили, тай діти лишилися на волю Божу. Коби ти, брате Василю, і ви, мамо, аби-сте за мої діти дбали. Аби ім голову у суботу змити, а в неділю білу сорочку аби дати. Аби вони чорні не ходили, аби їх нужда не іла. А найдужче аби ви, мамо, на найменчу Марійку позір дали. Аби воно не плакало, бо слина у грудці вжиряється. Знаєте, що як сирота плаче, то всі ангели плачуть...“

— Обчісую я твої діти що суботи тай сорочки ім перу що тижня тай пускаю старі сльози за водою,—відповідала баба.

„А ти брате, Василю, дбай за мої хлопці. Не пускай їх у мішку по дощові ходити, але ти ім сардачинки поший. Навчи їх на разум, як би й я, а не пусти по під плоти. Зроби з них газдів тай наказуй, аби свого тата, тай маму не забували, бо їх тато не був лайдак, але своє право тримав...“

*) за труною.

— Ой Федере, не пущю я твої хлопці по під чужі плоти, але навчу їх як рідні,—вже Василь казав.

„А ту ниву від ланом засійте пшеницею, то добра, нива недавно гноєна. Тай робіть так, аби моїм дітям кривди не було, бо я маю таку гадку, що відси я вже не годен вийти. Тай припишіть до мене геть за все, що ся дома діє?“

„Кланяюсь до тебе, брате, тай до Вас, мамо, тай до дітей моїх.“

Баба ревно плакала, а обоє дітей за нею.

— На-но тобі крейцар, на-но, але не плач. От, чуєш, що татко каже, аби-сь баби слухав, аби-сь не пущував.

Казав отсе Василь до Іванка тай дав йому новенький крейцар.

ДІТИ.

Поклав граблі коло себе, сів потім на межу, закурив люльку тай гадка гадку пошибала. А далі говорив на четверо гоний за голосно.

— Най я трошки спочину супокоєм, бо лиш дома вкажуся тай зараз дідові роботу найдуть. Таки невістка, коби здорова, круть, верть, тай зараз запіворить: „та бо ви не сидіть“...

— А то Господь, що над нами, видить, що я лиш ногами перебіраю.. А руки, бач, як сгрєбло, а вже я місяць не голений, а до церкви вже дорогу забув. У чім піду, коли все з плечей забрали?

По межі, по межі тай дідів голос цілим полем вандрував тай всі оберталися в сторону за дідом. А він скаржився, не переставав.

— Ой сьогодні такі діти. Але мене ще Богу-дякувати, з памяти не викинуло, я ще знаю, яку бесіду у нотаря ми мали. Сухенький був панок з борідкою, тай він так розв'язував синові. Дідові, каже, допоки його живота, то має йому бути його постіль, він має спати, він має вилежуватися, аби і до схід сонця. А вже як, каже, його на лаву покладете та землею припорпаєте, то ти тоді з лави на дідову постіль перебірайся. А бабі, каже, має бути бабина піч, вона най ся вигриває, найся Богу молить, а як вже її обмиєте тай руки навхрест складете, та тоді най невістка вже лізе на піч, бо вона її.

Осінний вітер грався сивим волосям дідовим.

— Але коби нотарь десь вечером подивився до хати. Син на постелі, невістка на печі, а я з старою на землі, на соломці валяюся. А це ж по правді, а де Бог є? У цих людей вже нема Бога, ой, нема....

Ще й головою казав, що нема Бога у молодих людей.
— Здыхайте, старі, бо вам шкода ложки страви. Молочко поїдають, сирець поїдають, а ми як щенята на них дивимося. А я ім коровку дав, овечки дав, плуг дав, усе дав. Як люде дають, та так і я дав. А сьогодні вони вповідають, що ви старенькі, слабенькі тай іжте маленько. Отак нам уповідають наші діти.

Голос дідів дрюгнув тай дід урвав бесіду.

— Тай поховають нас як псів, бігме, чобота на ногу не покладуть....

Громада бузьків спала на очереті і злопотіла крильми над дідом, аж злякався. В теплі краї збиралися відлітати.

— Ого, вже осінь. Отак, отак тай Різдво незабавиться.

— Але яке воно разумне, хоч птаха лиш, що не говорить. Йому зле, а воно собі шукає ліпшого. В зимі нема жаби тай холод. А воно знає наперед. Не так як чоловік, що мусить свої три дні на місці коротати.

Встав з межі, сховав люльку, взяв граблі, тай пустився до дому. Ще кілька разів обертався за бузьками. Тай став.

— Ба, хто би мені, добрий, сказав, чи я ще з бабою дочекаю, аби їх назад видіти, як повернуться? Відай вже котресь із нас бриздне, відай уже бузьків не будемо видіти...

З м і с т.

	СТР.
Новина	3
Катруся	6
Лист	10
Діти	14

